

Peilingen

Mededelingenrubriek

Gemaal Vissering in Urk

Het Monumenten Selectie Project leverde de vissersplaats Urk, gelegen aan de zuidwestelijke rand van de Noordoostpolder, elf nieuwe monumenten op. Een van deze jonge monumenten is het gemaal Vissering: met de bijbehorende schutsluis, een schotbalkenloods en sluiswachtershuisje ligt het iets ten zuiden van Urk tussen de monding van de Urkervaart en het IJsselmeer. Toen in de jaren dertig van de vorige eeuw met de aanleg van de Noordoostpolder en de inpoldering van het eiland Urk werd begonnen, was het gemaal Vissering een van de eerste bouwwerken dat in opdracht van Rijkswaterstaat verrees. In 1998 werden de dieselmotoren vervangen door gasmotoren. Nog altijd speelt het gemaal Vissering een belangrijke rol in de beheersing van het waterpeil in de polder (*Nieuwsbrief Rijksdienst voor de Monumentenzorg*, maart 2002).

Sluizen en schepen in de dam van de Rotte

25

De aanleg van de Willemsspoortunnel gaf het Bureau Oudheidkundig Onderzoek van Gemeentewerken Rotterdam (BOOR) tussen 1988 en 1992 de kans om archeologisch onderzoek uit te voeren in de binnenstad van Rotterdam. Een eerdere publicatie besteedde al aandacht aan uiteenlopende aspecten van dat onderzoek. In het onlangs verschenen *BOORbalans 4* zijn vier nieuwe gedetailleerde en rijk geïllustreerde archeologische bijdragen opgenomen die specifiek betrekking hebben op de sluizen en (resten van) schepen in de dam van de Rotte. De opgraving van twee opeenvolgende dertiende-eeuwse houten sluizen levert een belangrijke bijdrage aan de waterstaatsgeschiedenis, aangezien over de constructie en ontwikkeling van sluizen uit deze periode weinig bekend is. De oudste Rotterdamse sluizen bleken deels te zijn vervaardigd uit hergebruikt scheepshout. Ook wordt aandacht besteed

De restanten van de dertiende-eeuwse sluis tijdens de opgraving in het tracé van de Willemsspoortunnel in 1991. De wanden zijn gemaakt van hergebruikt scheepshout.

aan de restanten van de sluizen die in de oorlogsjaren zijn vrijgelegd en wordt op basis van historische bronnen een beeld geschetst van de (bouw)geschiedenis en ruimtelijke ontwikkeling van het sluizencomplex aan de Hoogstraat, waarbij de rol van het Hoogheemraadschap van Schieland, het onderhoud en beheer van de sluizen alsmede de constructie op basis van overgeleverde bestekken centraal staan. A. Carmiggelt, A.J. Guiran en M.C. van Trierum (red.), *BOORbalans 4. Archeologisch onderzoek in het tracé van de Willemspoortunnel te Rotterdam. Sluizen en schepen in de dam van de Rotte*, ISBN 90-800264-4-1, € 27,50.

Een verbeterde Hollandse cirkel van Nederlands fabrikaat, begin negentiende eeuw (collectie afd. Geodesie, TU Delft).

Stichting De Hollandse Cirkel: de geschiedenis van de geodesie

Een van de markantste en productiefste Nederlandse landmeters was Jan Pietersz. Dou (1573-1635). Hij werd geboren in Leiden en verwierf in 1597 van het Hof van Holland de bevoegdheid om het beroep van landmeter uit te oefenen. In tegenstelling tot zijn tijdgenoot Willebrord Snel van Royen (Snellius), die in het begin van de zeventiende eeuw met zijn graadmeting van Alkmaar naar Bergen op Zoom een historische stap zette in de ontwikkeling van de aarde-omspannende geodesie, was Dou een praktisch ingesteld man die zijn kennis en inzicht vooral inzette bij de waterbeheersing in het westen des lands, onder meer ten dienste van het hoogheemraadschap Rijnland. Samen met zijn uit Friesland afkomstige collega Johan Sems schreef Dou twee Nederlandstalige leerboeken in de landmeetkunde die lange tijd als standaardwerken hebben gegolden en vrijwel zeker leerstof waren bij de in 1600 gestarte Leidse ingenieursopleiding. Later publiceerde Dou nog over het netelige probleem van de wederzijdse omrekening van de vele in Nederland gangbare lengte- en oppervlaktematen. In 1612 verraste hij zijn collega's met een geschrift over een door hem ter gelegenheid van de drooglegging en verkaveling van de Beemster bedacht revolutionair hoekmeetinstrument dat op ruime schaal navolging vond en in Nederland als 'cirkel van Dou' en in het buitenland als 'Hollandse cirkel' de geschiedenis inging. In verbeterde vorm zou dit instrument, dat is te beschouwen als voorloper van de tegenwoordige theodoliet, gedurende twee eeuwen een alom onmisbaar stuk landmeetkundig gereedschap zijn.

Toen in 1998 op initiatief van de Nederlandse Commissie voor Geodesie (NCG) – een instituut van de KNAW – een stichting werd opgericht om het Nederlandse verleden van de geodesie levend te houden, werd besloten die stichting de vernoemen naar het instrument van Dou: *De Hollandse Cirkel*. Tot de sponsors van deze stichting behoren onder meer de Afdeling Geodesie van de TU Delft, het Kadaster en de Meetkundige Dienst van de Rijkswaterstaat, maar ook het Nederlandse geodetische

bedrijfsleven. De stichting bekommert zich om het behoud van 'het geodetisch erfgoed' (instrumenten, beeldmateriaal, schriftelijke documentatie enz.) en stimuleert de geschiedschrijving over het vakgebied. Dit jaar wordt de laatste hand gelegd aan de eerste fase van een landelijk opgezet project om na te gaan waar nog historisch waardevolle landmeetkundige instrumenten aanwezig zijn. Natuurlijk is er de in dit verband toonaangevende verzameling bij de Afdeling Geodesie, maar er blijkt nog meer te zijn. De uitkomsten van bedoelde inventarisatie worden ontsloten op de website van de stichting; hierbij wordt de collectie van de meetkundige dienst als proef ingevoerd. Ook gaat een soortgelijk project van start betreffende historisch beeldmateriaal in de vorm van tekeningen, foto's, films enz. dat de beoefening van de geodesie in het verleden in beeld brengt. Bij de uitvoering van deze projecten krijgt de stichting steun van vrijwilligers. Het 'geodetisch erfgoed' dient mede als uitgangspunt voor de geodetische geschiedschrijving, waarvan de stichting de bevordering ziet als één van haar hoofdtaken. De NCG ondersteunt de uitvoering van die taak door in samenwerking met de stichting periodiek een geschiedkundig nummer uit te brengen in haar Nederlandstalige publicatiereeks. Zelf geeft de stichting een nominaal driemaal per jaar verschijnend tijdschrift *De Hollandse Cirkel* uit, dat in de eerste plaats bedoeld is als contactorgaan mét en vóór de ongeveer honderd donateurs en waarin ook plaats is voor originele geschiedkundige publicaties over de geodesie. De donateurs kunnen elkaar jaarlijks ontmoeten op een door de stichting georganiseerde bijeenkomst met voordrachten. Meer informatie is te vinden op de website: www.hollandsecirkel.nl.

Het Waterschap van de Linge exit

Op 1 januari 2002 heeft het Waterschap van de Linge opgehouden te bestaan en is opgegaan in het nieuwe – Gelderse – Waterschap Vierstromengebied. Dit feit was aanleiding voor het bestuur van het Waterschap van de Linge om aan dr. A. Bijl te Gorinchem opdracht te geven voor het schrijven van een boek over de geschiedenis van dit waterschap en zijn voorgangers. Het resultaat mag er wezen. De auteur beschrijft in zijn boek *Het Waterschap van de Linge: het dienen van twee heren! Een geschiedenis van twee eeuwen Lingebeheer (1810-2000)* de vele, vaak ingrijpende bestuurlijke en waterstaatkundige veranderingen met betrekking tot de Linge. Het jaartal 1810 als begin van de beschreven periode slaat op het Koninklijk Besluit van 1 juli 1810 tot verlenging van de Linge van Gorinchem naar een lager gelegen punt aan de Boven-Merwede bij Steenenhoek te Hardinxveld. Deze verlenging, het kanaal van Steenenhoek, werd overigens eerst in 1818 gerealiseerd. Dit kanaal bracht een aanzienlijke verbetering van de waterafvoer van de Linge. Anderzijds betekende de aanleg van dit kanaal een stimulans voor de waterschapsontwikkeling in het Lingegebied, dat tot dat tijdstip een sterk versnipperd rivierbeheer kende. Het boek bevat een schat aan informatie en is verlucht met vele illustraties. In de Lingestreek heeft het boek terecht een warm onthaal gehad. Het boek (ISBN 90-800831-4-3, prijs €€20,50) is te verkrijgen bij de auteur, Smedenweg 99, 4204 SP Gorinchem, tel. 0183-636471, a.bijl@planet.nl.

Vijftig jaar Amsterdam-Rijnkanaal

Op 21 mei 1952 voer koningin Juliana als eerste door de Prins Bernhardsluizen bij Tiel. Deze dag wordt beschouwd als de opening van het Amsterdam-Rijnkanaal, dat dit jaar dus een halve eeuw bestaat. Om bij de verjaardag van het kanaal stil te staan biedt Rijkswaterstaat deze zomer de mogelijkheid om een aantal normaalgesproken niet voor het publiek toegankelijke sluiscomplexen te bezoeken. Het betreft de Prins Bernhardsluis bij Tiel (14 september), de Prinses Marijkesluis bij Wijk bij Duurstede (3 augustus) en de Prinses Beatrixsluis in het Lekkanaal bij Nieuwegein (6 juli en 24 augustus). Meer inlichtingen en aanmelding bij Mobilion, het informatiecentrum van Rijkswaterstaat in Utrecht, telefoon 030-2840784, www.mobilion.nl, e-mail: infocentrum@mobilion.nl.

Vereniging voor Waterstaat en Landinrichting

Sinds lang organiseert de Vereniging voor Waterstaat en Landinrichting jaarlijks een excursie naar het gedeelte van Zuid-Holland dat tijdens het ontzet van Leiden in

1574 onder water werd gezet. Mr. A.P. van den Berge, van 1976 tot 1994 dijkgraaf van het Hoogheemraadschap Delfland, schreef een boek over de vaak tastbare sporen die nog aan de inundaties herinneren. Het boek *In het voetspoor van de geus. Op zoek naar de sporen van Leidens ontzet* besteedt ook aandacht aan de huidige waterstaatkundige situatie. Meer informatie is te verkrijgen bij het secretariaat van de Vereniging voor Waterstaat en Landinrichting, Pigmentsingel 4, 2718 AJ Zoetermeer, telefoon 079-3428409.

Oproep Jaarboek CBG 2003: thema waterbeheer

Volgend jaar zal het Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie (oplage 14.500) in het teken staan van het thema 'waterbeheer'. In dit themajaarboek zullen artikelen opgenomen worden over personen of families die betrokken waren bij het 'waterbeheer'. Dat kunnen bijvoorbeeld waterbouwkundigen, droogleggers, waterschapsbestuurders, watermolenaars, baggeraars, dijkwerkers etc. zijn. Naast personen en families zal aandacht besteed worden aan bronnen die samenhangen met waterbeheer en die van genealogisch belang zijn. Wie suggesties voor artikelen heeft wordt verzocht contact op te nemen met drs. R.J.F. van Drie, hoofd uitgeverij, Centraal Bureau voor Genealogie, Postbus 11755, 2502 AT Den Haag, tel. 070-3150591, e-mail rob.vandrie@cbg.nl.